

Nº 10/1949.

FINANS- och EKONOMIUTSKOTTETS betänkande Nº 10/1949 med anledning av landstingsman Viktor Arvidssons petition (Nº 14/1949) om uppdrag för landskapsnämnden att utarbeta förslag att på effektivaste sätt åstadkomma en hela Åland omfattande rättutrotning.

Med anledning av förenämnda petition får utskottet härmed värdsamt anföra följande:

Utskottet finner det av petitionären gjorda förslaget beaktansvärt och understöder detsamma. Om medel för ändamålet kunna anvisas i form av statsbidrag, borde åtgärder vidtagas för att minska den plåga rättorna mångenstädes utgöra.

Med stöd av vad sålunda framhållits får utskottet värdsamt föreslå, att Landstinget måtte giva landskapsnämnden i uppdrag att utarbeta förslag om sättet att åstadkomma en hela landskapet omfattande rättutrotning, samt undersöka möjligheterna att erhålla medel härför.

Mariehamn, den 26 februari 1949.

På finans- och ekonomiutskottets vägnar:

K. A. Helin.

K.A. Helin.

Rolf Sundman
Rolf Sundman.

I ärendets behandling hava deltagit: ordföranden Helin samt ledamöterna Lennart Mattsson, Andersson, Bengtz och suppleanten Beckman.

12. 27. 9. 50.

ÅLANDS LANDSKAPSNÄMND

Kansliet

532

Mariehamn, den 13 september 1950.

Till Ålands landsting.

N:o 1625.

Uti skrivelse N:o 14 av den 30 mars 1949 har Landstinget givit landskapsnämnden i uppdrag att utarbeta förslag om sättet att åstadkomma en hela landskapet omfattande rättutrotning samt att undersö-

ka möjligheterna att erhålla medel härför.

Vid sammanträde den 5 april 1949 tillsatte landskapsnämnden en kommitté, bestående av landstingsmannen Viktor Arvidsson, bonden Johan Manselin och gårdsägaren K. J. Mattsson, med uppgift att närmare utreda frågan. Denna kommitté avgav sitt utlåtande i ärendet hösten 1949 i tvenne betänkanden. På grund av denna utredning fann landskapsnämnden att en rättutrotning av detta slag i riket föregås på en del orter, bland annat i Helsingfors, men att kostnaderna erlagts ur kommunala medel. Landskapsnämnden fann, att anslag för detta ändamål inte kan föreslås upptaget i landskapets ordinarie budget, då en sådan utgift uppenbarligen inte kommer att kompenseras.

På grund härav ansåg landskapsnämnden nödigt undersöka möjligheterna att få till stånd en rättutrotning genom samarbete av åtminstone samtliga kommuner på fasta Åland. Ett cirkulär utarbetades, vari framgick såväl det tekniska förfarandet som finansieringsmöjligheterna, och tillställdes kommunalfullmäktige i samtliga åländska kommuner. Av de svar landskapsnämnden fått på detta cirkulär framgår, att kommunerna inte tillsvidare enhälligt omfatta förslaget om en samfällad rättutrotning. De flesta kommuner ställa sig avvaktande

ÅLANDS LANDSKAPSNÄMND

Kansliet

Mariehamn den 8 februari 1950.

N:o 337.

Till Fullmäktige i samtliga kommuner.

Vid vårsessionen 1949 väcktes i landstinget förslag om åstadkommande av en hela landskapet omfattande rättutrotning. Landskapsnämnden har för att utreda frågan tillsatt en kommitté med landstingsman Viktor Arvidsson som ordförande och har denna kommitté i slutet av senaste år inkommit med utredning i saken. Landskapsnämnden har funnit, att en sådan utrotning inte kan bekostas med landskapsmedel, då rättutrotningen på fastlandet överallt bekostats med kommunala medel. Skulle anslag i landskapets ordinarie budget användas för ändamålet, så komme denna utgift med säkerhet inte att kompenseras.

Då emellertid en samtidig hela landskapet omfattande rättutrotning vore betydligt mer effektiv än att varje kommun för sig skulle företaga utrotning eventuellt på olika tider och utan gemensam ledning, vore det skäl för kommunerna att med landskapet överenskomma om en lämplig tidpunkt för utrotningen. Förutsättning är givetvis, att kommunen kan anvisa nödiga medel för utrotningen. Härigenom skulle dels utrotningen bli mer effektiv, anskaffningen av giftbeten göras enklare och billigare liksom även hela utrotningen också skulle ställa sig billigare för kommunerna.

Landskapsnämndens utredningskommitté har bland annat i sitt utlåtande framhållit följande:

"Delbetänkande

avgivet till Ålands landskapsnämnd från "Rättkommittén".

Den 5 april 1949 tillsatte Ålands landskapsnämnd en kommitté för att utreda frågan om möjligheterna att åstadkomma en hela Åland omfattande rättutrotning och till medlem och sammanställare utsatt Viktor Arvidsson, från Mariehamn, övriga medlemmar i kommittén äro bonden John Manselin, från Torp by i Jomala socken och gårdsägaren K. J. Mattsson, från Klinten i Sviiby by av Jomala socken. Vid kommitténs, som kallar sig rättkommittén, konstituerande sammanträde den 30 maj 1949, utsågs Viktor Arvidsson till ordförande och som tillika skulle fungera som dess sekreterare.

Rättkommittén har sammanträtt sammanlagt tre (3) gånger och dess emellan sökt kontakt med myndigheter, såväl östan- som västanhavs, som ha med liknande saker att göra. Finlands Kommunala Hälsovårdsförening och Helsingfors stads Hälsovårdsnämnd som mest intresserat sig för saken, har vardera rekommenderat, att kommitténs ordförande skulle närvara vid Helsingfors stads rättutrotningsskampanj den 15 okt. 15 nov. 1949., samt i samråd med dessa utarbeta en detaljerad plan för rättutrotning i landskapet. Detta förslag har till alla delar omfattats av kommittén emedan den känt sin egen begränsning vid uppgörande av en så stor "krigsplan" som denna.

För att finansiera en sådan resa har kommittén vänt sig till Ålands landskapsnämnd och Mariehamns stad för erhållande av medel. Ålands landskapsnämnd har beviljat dagtraktamente 450:- per dygn under en tid av tre veckor samt resékostnader tur och retur och Mariehamns stad ett belopp av 8.000:- mark.

Utrotningen av råttor är en viktig kommunal hälsovårdsangelägenhet, som här på Åland, särskilt på landsbygden, helt förbisetts ehuru det enligt gällande hälsovårdsdrag, är hälsovårdsmyndigheterna vilka äga tillse,

att råttorna utrotas. Under och efter kriget har råttplågan i staden och även på landsbygden varit mycket svår, varför effektivare åtgärder rekommenderas - nämligen ett allomfattande råttkrig i landskaps- eller kommunal regi. Att den enskilda råttutrotningen mestadels misslyckas beror på svårigheterna att anskaffa lämpliga och effektiva råttgifbeten, dels på utrotarens bristfälliga kunskaper om vad som bör göras. På grund härav, har kommittén stannat för att utrotningen i första hand endast skulle gälla de fastäländska kommunerna: Jomala, Finström, Saltvik, Sund, Geta, Hammarland, Eckerö, Lemland, Långparland samt staden Mariehamn. Kommittén har härmed på intet sätt velat undanhålla skärgårdskommunerna, utan kommer även för dessa att giva ett särskilt betänkande och på basen av gjorda erfarenheter vid utrotningen i landskommunerna tillse att samma effektivitet åstadkommes.

Giftbetena måste variera i sin sammansättning, beroende på var de vid utrotningen placeras. Det lämpar sig inte att t.ex. i en kvarn- eller läggning placeras giftbeten som innehålla spannmål, lika litet som det lämpar sig att sätta giftbeten, som innehålla kött, i ett slakteri. Allt detta gör, att åstadkommande av ett effektivt råttkrig, är mera komplicerat än vad man i allmänhet tror.

Råttorna som skadegörare och smittospridare.

Med undantag av betong och metall motstår intet byggnadsmaterial råttornas skadegörelse. Råttorna gräva gångar i golv, tak och väggar, gnaga sönder rör och ledningar ävensom husgeråd och kläder och förtära framför allt föda. Man beräknar, att en råtta dagligen gör skada för c:a 2 mark. Skadans storlek per samhälle beräknas lättast, då man vet, att råttornas antal stiger till minst samma siffra som inneväningarantalet.

Råttornas stora skadegörelse sammanhänger med deras stora rörlighet och stora antal. På relativt kort tid förflytta de sig på stora avstånd än ända till 7 mil. Hon förtär allt, isynnerhet för människor och djur avsedd föda och dagsransonen varierar mellan 20-50 gram, i vissa fall ännu mera. Vid endast tre (3) månader är råttan fullvuxen. Hon är c:a 20 dagar dräktig och föder omkring 10-20 ungar per gång, varför ett råttpar under ett år föröka sig ansevärt.

Att råttorna räknas till de farligaste smittospridarna, vilka de också äro, beror på att de söka sin föda från avträden, slaskbrunnar, avstjälpningsplatser, gödselstackar, sprida de härifrån smitta, som de erhålla från exkrementer, avfall och gödsel. Bland sjukdomar, som råttorna sprida, kunna nämnas pest, paratyfus, smittsam gulsot, trikinsjuka, tuberkulos, mul- och klövsjuka, smittsam kastning m.fl.

Åtgärder avsedda att förhindra råttornas spridning.

För att förhindra råttornas spridning måste man använda sig av olika utvägar. Gården och bostaden göres så vitt möjligt ratsäker och man söker förhindra råttorna att röra sig på vindar, i källare, visthus och avfallshinkar eller lådor. Ordning och renhet bör iakttagas och allt bråte från dessa platser bör avlägsnas. Källargluggar och ventilöppningar ratsäkras med ståltrådsnät, vilket icke förhindrar ventilationen. Hål i dörrar, fönster och väggar tätas. Råtthål fyllas lämpligast med blandning av en del cement, 3 delar sand till vilket man kan tillblanda pulveriserat glas.

Åtgärder avsedda att förgöra råttorna.

Man känner varken något medel eller någon metod, effektiv nog att fullständigt utrota råttor. Det finnes icke heller något förgöringsmedel, som

skulle kunna hållas för det absolut främsta. Med beaktande av dessa omständigheter kommer strävan att förgöra råttorna i praktiken gå ut på åtgärder ägnade att försvåra deras levnadsförhållanden och minska deras antal. Detta kan ske med tillhjälp av andra husdjur såsom katter, hundar m.fl. Råttor trivs ej så bra där dessa finnas, men bör hållandet av katter icke rekommenderas emedan dessa utgöra hård för en för människan farlig bandmask.

Man använder sig ofta av olika fällor, dels sådana som fanga råttor levande, dels sådana som döda dem och i vardera fallet utlägges föda som lockbete vilket ofta bör växla och ej vidröras med bar hand. Viktigt är, att fällorna för varje gång rengöras och detta helst med varm sodalösning och sedan torka innan de ånyo tages i bruk. Detta gäller huvudsakligast sådana fällor som döda råttor, ty man bör vara medveten om, att djuret i dödsögonblicket med urin och svett avger en speciell lukt, vilken varnar övriga råttor.

Användningen av olika giftbeten anses som det mest effektiva och ändamålsenliga sättet att utrota råttor. Dessa gifter variera starkt till sin verkan, farlighet för människor och djur, prisbillighet m.m. Av gifter, vanligast använda, bör nämnas olika sjölökspreparat, som ej äro farliga för andra djur och människor, kalk, gips, barium karbonat, fosfor, fluorsalter, thalliumsalter, arsenik m.fl. Alla dessa gifter få ej krikklöst utläggas, utan bör detta ske under eftersyn av hälsovårdsmyndigheterna, och bör för övrigt gällande giftstadga följas.

Anordnandet av rättkrig.

Den rätta tidpunkten för föranstaltande av allmänt rättkrig är hösten, då råttorna upphöra att röra sig ute längre vägar och tillreda sitt bo för vintern eller våren, förrän de åter komma i rörelse.

En framgångsrik utrotning erfordrar ett planmässigt krigsförfarande. Hälsovårdsmyndigheterna böra redan nu göra sig förtroegna med råttornas spridning i de olika kommunerna och gårdarna. En förutsättning för att ett rättkrig blir framgångsrikt är, att man vidtager alla de förebyggande åtgärder, vilka här tidigare omnämnts, och vilka avse att försvåra råttornas spridning och tillgång till föda. Vid uppgörande av en plan som den nu tilltänkta, föreslår kommittén att följande omständigheter iakttagas:

- 1) Fastställande av tidpunkten för utrotningen.
- 2) Antalet i samhället befintliga gårdar, industrianläggningar samt offentliga avstjälningsplatser.
- 3) För utrotningen samt efterutrotningen erforderligt antal giftbeten jämte nödiga varningsanslag.
- 4) Fördelningen av beten.
- 5) Utsättande av beten.
- 6) Granskningen av utrotningsresultatet.
- 7) Efterutrotningens anordnande.

Kommittén har medelst skrivelse till samliga här berörda kommuner anhållit om uppgifter huru många gårdar, affärsföretag och industrianläggningar som finnas i respektive kommuner och även erhållit detta. På basen av dessa uppgifter finnes det omkring 3100 gårdar och 75 övriga inrättningar som komma ifråga vid det av kommittén föreslagna rättkriget. För detta ändamål komma c:a 130.000 giftbeten och 3.500 varningsanslag att åtgå.

Kostnaderna för giftbetena beräknas stiga till 655.000:- mark. Där till komma kostnaderna för annonsering, rese- och transportkostnader, arvoden för giftbetenas utläggande m.m., vilket sammanlagt beräknas till en ungefärlig kostnad av 225.000:- mark.

Kommittén föreslår därför, att i budgeten för år 1950 upptages ett an-

slag på 880.000:- mark för finansieringen av ett rättskrig i denna skrivelse omnämnda kommunerna, samt om möjligt ett förslagsanslag om ca 400.000:- för ett rättskrig i skärgårdskommunerna, över vilket kommittén senare kommer att ge sitt utlåtande.

Mariehamn, den 14 oktober 1949.

Viktor Arvidsson
ordförande.

John Manselin.

K.J. Mattsson."

"Delbetänkande

avgivet till Ålands Landskapsnämnd från rättskommittén.

Som komplettering till sitt tidigare avgivna "delbetänkande" av den 15 oktober 1949, får kommittén, beträffande finansieringen, framhålla följande:

För att få ett rättskrig till stånd av den omfattning som petitionären ursprungligen tänkt sig, har kommittén kommit till den uppfattningen, att endast två (2) vägar, beträffande finansieringen, äro framkomliga, nämligen den som det förra betänkande gick ut på, att det hela skulle bekostas med allmänna medel, vilket kanhända snabbast skulle leda till resultat. Men erfarenheten från andra orter, Helsingfors, Åbo och Lah- tis, har visat att ett "gratis-krig" icke till fullo uppskattats av all- mänheten. Detta kan förefalla något egendomligt, men vid närmare gransk- ning av saken, kanske kan förefalla nog så naturligt emedan en sak som kostar något, i allmänhet uppskattas mera än det som fås gratis.

Det andra alternativet skulle vara, att kommunerna skulle inköpa rätt- giftbetena och sedan försälja dem till ett överkomligt pris och att alla skulle förpliktas att utlösa ett visst antal giftbeten som av respektive hälsovårdsnämnder, eller av tillsatt specialkommitté bestämmer: (20-80 beten anses vara tillräckligt för mindre och medelstora gårdar. Affärer, kvarnar, slakterier m.m., det dubbla eller ännu mera).

De praktiska arrangemangen.

För att få ett rättskrig av den av kommittén föreslagna storleksordning, att löpa så friktionsfritt som möjligt, har kommittén föreslagit att i de- nio (9) fastäländska kommunerna jämte staden Mariehamn skulle inrättas 31 utdelningsstationer för rättgift, varningsanslag och förhållningsregler och föreslås dessa fördelade på följande sätt:

Mariehamn	1 station
Jomala	6 stationer
Finström	4 "
Hammarland	4 "
Saltvik	5 "
Lemland	2 "
Sund	4 "
Eckerö	2 "
Lumparland	1 station

Stationernas antal och placering har bebyggelsen och det geografiska förhållandena lagts som grund vid fastställande av desamma. På varje sådan station bör finnas minst två personer som handha utdelningen eller försäljningen av gifbetena. På varje station bör dessutom finnas en förteckning över samtliga gårdar i kommunen för att kunna kontrollera vilka som uttaga giftbetena och vilka som icke göra det. För personal vid de föreslagna utdelningsstationerna som i någon mån känna till gift- beten av olika slag, samt något om rättornas levnadsförhållanden och va- nor, vilken kännedom i huvudsak är utslagsgivande för ett framgångsrikt rättskrig, föreslår kommittén, att kommunerna redan nu skulle utse minst

en, eller helst två personer (även kvinnor kan komma ifråga) som sedan på överenskommen tid och plats skulle samlas under ett par dagar i och för föreläsningar samt under sakkunnig ledning övervara ett föranställt rättskrig. Dessa personer kunna sedan på egen hand övervaka och även verkställa efterutrotningen, som ovillkorligen bör ske efter den allmänna rättutrotningen om tillfredsställande resultat skall nås.

Föreslagna rättgifter.

Med anledning av den kändedom kommittén har, om de vid allmänna rättutrotningar förekommande gifter, beträffande dess giftverkan och prisbillighet, har fyra (4) olika slag av gifter föreslagits.

Bariumkarbonat är ett gift med långsam men säker giftverkan. Dödlig dos för rätta torde vara 0,2 gr. per 100 gr. kroppsvikt. Giftet bör helst användas vintertid och för övrigt på torra ställen.

Kiselflournatrium, ett mycket snabbt verkande gift jämte prisbilligt. Detta gift har dessutom den fördelen att det uttorkar den döda kroppen och motverkar på så sätt förruttnelse. Dödlig dos torde vara 0,05 gr. per 100 gr. kroppsvikt.

Bulbus scilla (Sjölök), som är ett rättgift, så gott som ofarligt för människor och husdjur, varför detta gift uteslutande bör användas i djurstallar. Rättorna äta gärna beten som innehålla sjölök och avlida efter några timmar. Dödlig dos endast 8,5 mg. per 100 gr. kroppsvikt. Mängden inblandad sjölök i ett vanligt rättgiftbete bör vara minst 5% och högst 15 %.

Alpha-naphthyl thiourea; benämnt "Antu", är ett gift som är minst 100 gånger giftigare än Sjölök. Dödlig dos endast 1 mg. per 100 gr. kroppsvikt. Detta gift har den fördelen med sig att rättorna nödvändigtvis inte behöver äta av detsamma, ehuru de gärna göra det, utan endast trampa på det eller eljest komma i beröring med detsamma, utan vidare gå mot en säker död. Dessutom är det på grund av sin höga smältpunkt relativt okänsligt för temperaturväxlingar, varför det med fördel kan användas under vilka årstider som helst.

Många andra goda gifter finnas, sådana som Talliumsulfat, och vore inte så stora risker förenade med dess användning så skulle det vara det idealiska rättgiftet, men kommittén har också tagit den saken under noggrann prövning vid bedömningen av vilka gifter som kan komma ifråga då sakkunnig ledning vid rättgiftets utläggande knappast över allt kan stå till buds.

Förarbeten.

Utgången av ett allmänt rättskrig är helt beroende på vilket sätt man bedriver förarbetet. Minsta detalj bör noga övervägas förrän man sätter i gång, så att inte både "rättorna" och den stora allmänheten bli miss-tänksamma mot krigsplanerna i fortsättningen. Som ex. kan nämnas, att Helsingfors stad redan den 1 juni satte i gång med förarbetena för det krig som nu begynte den 1 november i höst. Då det uteslutande blir den stora allmänheten som själva komma att sköta om giftbetenas utläggande, bör största möjliga upplysning ges i form av föredrag, tidningsartiklar, broschyrer samt reklamer av alla tänkbara slag, ty alla böra ha reda på så mycket som möjligt om rättorna, om giftbetenas sammansättning och verkan, samt i händelse av förgiftning av människor och husdjur, ha reda på vilka motgifter som finnas och huru förfara vid dylika tillfällen. Det är inte alltid sagt att läkare kan stå till buds då minuter kan vara avgörande.

Ett rättskrig, större eller mindre, bör ej saklöst släppas löst, utan att vara säker på dess fullständiga lyckande. Ett övervakande organ bör därför finnas, t.ex. i detta fall, landskapsmyndigheterna.

Skärgårdskommunerna:

Kommittén anser sig icke behöva avgiva något specialutlåtande, som meningen tidigare varit, utan kan detta betänkande gott läggas till grund för enahanda förfarande även för skärgårdskommunerna. Endast giftbetenas sammansättning och variation kan något växla, men torde i huvudsak samma gifter kunna förordas förutom Bariumkarbonat.

Organisation:

Såsom tidigare framhållits, kan knappast ett effektivt rättkrig, bedrivas utom i kommunal regi. Med tanke på de små förhållandena beträffande kommunernas storlek, kan man också ifrågasätta lämpligheten av, att varje kommun för sig skulle föranstalta enskilt rättkrig. Enligt kommitténs åsikt vore här den enda och riktiga utvägen att samtliga kommuner på Åland skulle bilda en gemensam hälsovårdsförening och helst med anslutning till Finlands Kommunala Hälsovårdsförening. Svårigheter na att anskaffa rättgiftbeten skulle då underlättas och ett samarbete i övriga hälsovårdsfrågor komma till stånd.

Kommittén har, förutsatt att ett rättkrig kan komma till stånd (februari-april) även hört sig för om erhållande av giftbeten och är sålunda ordnad.

I och med avgivande av dessa två betänkanden, anser sig rättkommittén i huvudsak ha fullgjort detta sitt uppdrag, som gick ut på "att utreda frågan om möjligheterna att åstadkomma en hela landskapet omfattande rättutrotning" och hoppas kommittén på dess snara förverkligande.

Mariehamn den 16 november 1949.

Viktor Arvidsson

ordf.

John Mansélin
ledamot.

K.J. Mattsson
ledamot."

På grund av denna utredning kan kommunerna ungefär beräkna de kostnader, som skulle vara förenade med företaget. Lämpligast vore att försälja giftbetena till ett pris, som något överstiger inköpspriset, exempelvis med 1 mark. Kommunerna skulle därigenom icke behöva räkna med de kostnader, som giftbetenas inköp skulle innebära, utan de enda kostnaderna bleve arvoden till funktionärer. En kort instruktionskurs för dessa skulle anordnas, och för denna borde funktionärerna dessutom få påräkna ersättning för resekostnad och ett skäligt dagtraktamente. Dessutom komma funktionärerna att få en dryg arbetsbörda under den tid utrotningen pågår på grund av att dem åligger dels övervakningen av att betena bli utlagda, dels rådgivningen beträffande utläggningen samt slutligen ansvaret för att nödvändig försiktighet iakttages, så att icke människor och djur komma till skada.

Landskapsnämnden emotser, att samtliga kommuner med det snaraste meddela landskapsnämnden sin inställning till saken, så att nödvändiga förberedande åtgärder kunna vidtagas.

På landskapsnämndens vägnar:

Lantråd

Viktor Strandfält.

Bitr. landskapssekreterare Rolf Sundman.

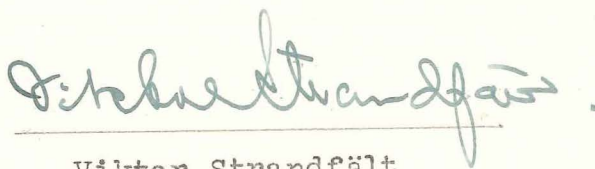
B.D. 9/13 1949.

eller önska driva företaget helt i egen regi och oberoende av andra kommuner.

Landskapsnämnden anser sig härmed ha fullgjort det uppdrag Landstinget givit, och får härmed värdsamt översända det redan omnämnda cirkuläret Landstinget till kännedom.

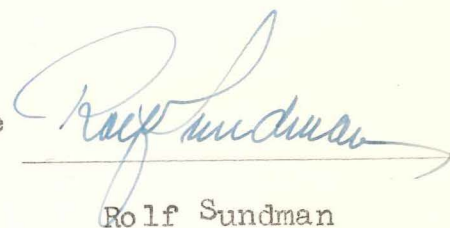
På landskapsnämndens vägnar:

Lantråd

Viktor Strandfält

Bitr. landskapssekreterare

Rolf Sundman

B.D. 9/13 1949.